

OAV TO'G'RISIDAGI PREZIDENT FARMONLARI, QAROR VA BMT NING SHU SOHAGA OID ISHLARI, YUNESKO VA IFLA HUJJATLARI.

Jovliyeva Nafosat
Shahrisabz davlat pedagogika
Institute 1-kurs xorijiy til va
adabiyoti yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ommaviy axborot vositalari (OAV) sohasidagi farmon va qarorlari, shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), YUNESKO va Xalqaro Kutubxonalar Assotsiatsiyalari va Muassasalari Federatsiyasi (IFLA)ning ushbu sohada qabul qilingan hujjatlari va faoliyatini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Maqolada O'zbekistonning so'z erkinligi va axborot almashinuvini ta'minlash borasidagi milliy qonunchilik islohotlari, BMTning axborot erkinligi prinsiplari, YUNESKOning ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish bo'yicha global tashabbuslari va IFLAning axborotga erkin kirishni qo'llab-quvvatlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, ushbu hujjatlarning O'zbekiston OAV sohasiga ta'siri va xalqaro tajribalar bilan uyg'unligi ko'rib chiqiladi. Maqola so'z erkinligini mustahkamlash va axborot jamiyatini rivojlantirishda milliy va xalqaro sa'y-harakatlarning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar. Ommaviy axborot vositalari, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, YUNESKO, IFLA, axborot erkinligi, so'z erkinligini mustahkamlash, qaror, milliy qonunchilik, xalqaro tashkilotlar.

Ommaviy axborot vositalari zamonaviy jamiyatda axborot almashinuvini ta'minlash, jamoatchilik fikrini shakllantirish va demokratik jarayonlarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda OAV sohasini rivojlantirish, so'z erkinligini ta'minlash va axborotga erkin kirishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda Prezident farmonlari va qarorlari milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga yaqinlashtirishda asosiy yo'nalishlarni belgilab bermoqda. Shu bilan birga, BMT, YUNESKO va IFLA kabi xalqaro tashkilotlarning axborot erkinligi, ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish va axborotga universal kirishni ta'minlash bo'yicha hujjatlari global miqyosda yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining OAV sohasiga oid farmon va qarorlari, BMT, YUNESKO va IFLA tashkilotlarining ushbu sohadagi ishlari va hujjatlari haqida umumiy ma'lumot beradi. Ma'lumotlar O'zbekistonning so'z erkinligi va axborot sohasidagi islohotlari, shuningdek xalqaro tashkilotlarning global

tashabbuslari asosida tuzilgan. Bu qarorlar OAV ni yanada rivojlantirish uchun juda katta ahamiyatga egadir.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining OAV sohasiga oid farmon va qarorlari. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda OAV sohasini rivojlantirish, so'z erkinligini ta'minlash va axborot almashinuvini kengaytirish maqsadida bir qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Ushbu hujjatlar OAV faoliyatini tartibga solish, jurnalistlar huquqlarini himoya qilish va axborot erkinligini ta'minlashga qaratilgan. Quyida asosiy yo'nalishlar va misollar keltiriladi:

OAV faoliyatini liberallashtirish. 2019-2021 yillarda qabul qilingan bir qator farmonlar (masalan, "Ommaviy axborot vositalari faoliyatini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi qarorlar) OAVning mustaqilligini oshirish, davlat nazoratini kamaytirish va xususiy OAV tashkilotlarini qo'llab-quvvatlashga qaratildi. Jurnalistlar uchun qonuniy himoya mexanizmlarini kuchaytirish bo'yicha ko'rsatmalar berildi, bu esa ularga bosimsiz ishlash imkonini berdi.

Axborotga kirishni ta'minlash: "Axborot erkinligi to'g'risida"gi qonun loyihasi va unga mos farmonlar davlat organlarining ochiqligini ta'minlash, fuqarolarga axborot so'rash huquqini berishga xizmat qildi. 2020-yilda "Ochiq ma'lumotlar to'Roskomnadzor" tashkiloti faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qarorlar ochiq axborot resurslarini yaratishni rag'batlantirdi.

Raqamli transformatsiya va media rivojlanishi: Prezident farmonlari orqali raqamli media platformalarini rivojlantirish, internetdagi axborot erkinligini ta'minlash va yangi media texnologiyalarini joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar qo'llab-quvvatlandi. Masalan, "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish to'g'risida"gi farmonlar onlayn media va ijtimoiy tarmoqlarni rivojlantirishga xizmat qildi. Ushbu farmon va qarorlar O'zbekiston OAV sohasini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish, so'z erkinligini mustahkamlash va fuqarolarning axborotga kirish huquqlarini kengaytirishda muhim qadamlar bo'ldi.

-Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) axborot erkinligi, so'z erkinligi va OAV rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda global miqyosda muhim rol o'ynaydi. Quyida BMTning ushbu sohadagi asosiy faoliyati va hujjatlari haqida ma'lumot beriladi: Inson huquqlari bo'yicha Umumjahon Deklaratsiyasi (1948): 19-modda so'z erkinligi va axborot almashinuv huquqini kafolatlaydi. Bu modda OAV erkinligining asosiy xalqaro huquqiy tamoyili sifatida qabul qilinadi.

BMTning maxsus ma'ruzachilari: BMTning so'z erkinligi bo'yicha maxsus ma'ruzachisi (Special Rapporteur on Freedom of Expression) mamlakatlarda OAV erkinligini monitoring qiladi, hisobotlar tayyorlaydi va tavsiyalar beradi. Masalan, O'zbekistonda so'z erkinligi bo'yicha BMTning 2019-2020 yillardagi hisobotlari islohotlarni ijobiy baholagan, ammo jurnalistlar himoyasi va axborotga kirishda qo'shimcha chora-tadbirlar talab qilinishi ta'kidlangan.

Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG):16-maqсад (Tinchlik, adolat va kuchli institutlar) axborotga universal kirishni va soʻz erkinligini qoʻllab-quvvatlashni oʻz ichiga oladi. Bu maqsad doirasida BMT OAV sohasida loyihalar va treninglarni moliyalashtiradi.

BMTning OAV boʻyicha tashabbuslari:BMT jurnalistlar xavfsizligini taʼminlash boʻyicha maxsus dasturlarni amalga oshiradi, masalan, “Jurnalistlar xavfsizligi boʻyicha BMT Harakat Rejasi” (UN Plan of Action on the Safety of Journalists). Oʻzbekistonda BMT rivojlanish dasturi (UNDP) orqali OAV xodimlarini oʻqitish va axborot savodxonligini oshirish boʻyicha loyihalar amalga oshirilmoqda.

-YUNESKO (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taʼlim, fan va madaniyat masalalari boʻyicha tashkiloti) OAV erkinligi, axborotga kirish va media savodxonligini rivojlantirishda yetakchi xalqaro tashkilotlardan biridir. Quyida YUNESKOning asosiy faoliyati va hujjatlari keltiriladi:

OAV rivojlanishi boʻyicha dasturlar:YUNESKOning “Ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish indikatorlari” (Media Development Indicators) OAV erkinligi, mustaqilligi va sifatini baholash uchun global mezonlarni belgilaydi.Oʻzbekistonda YUNESKO OAV xodimlari uchun treninglar, axborot savodxonligi boʻyicha loyihalar va raqamli media rivojlanishini qoʻllab-quvvatlash dasturlarini amalga oshiradi.

Asosiy hujjatlar:YUNESKOning Axborot va kommunikatsiya boʻyicha deklaratsiyasi (2003)**: Axborotga universal kirish, soʻz erkinligi va raqamli texnologiyalarni rivojlantirishni qoʻllab-quvvatlaydi.Jurnalistlar xavfsizligi boʻyicha deklaratsiya (2012)**: Jurnalistlarga qarshi zoʻravonlikni bartaraf etish va ularning huquqlarini himoya qilishni maqsad qiladi.

Jahon matbuot erkinligi kuni:YUNESKO har yili 3-may kuni Jahon matbuot erkinligi kunini nishonlaydi, bu esa OAV erkinligining global muammolarini muhokama qilish uchun platforma yaratadi. Oʻzbekiston ushbu tadbirlarda faol ishtirok etib, milliy islohotlarni taqdim etadi.

Oʻzbekistondagi faoliyat:YUNESKO Oʻzbekistonda media savodxonligini oshirish boʻyicha loyihalarni qoʻllab-quvvatlaydi, masalan, fuqarolarni soxta axborot (fake news) va dezinformatsiyadan himoya qilish boʻyicha treninglar tashkil qiladi.

-Xalqaro Kutubxonalar Assotsiatsiyalari va Muassasalari Federatsiyasi (IFLA) axborotga erkin kirish, kutubxonalar orqali axborot almashinuvini taʼminlash va OAV bilan hamkorlikda axborot savodxonligini oshirishda faol ishtirok etadi. Quyida IFLAning asosiy faoliyati va hujjatlari keltiriladi: Asosiy hujjatlar:IFLAning Axborotga erkin kirish boʻyicha deklaratsiyasi (2002)**: Axborotga universal kirish huquqini qoʻllab-quvvatlaydi va kutubxonalar orqali axborot almashinuvini rivojlantirishni targʻib qiladi.

IFLA/UNESCO Ommaviy kutubxona manifesti (1994): Ommaviy kutubxonalar axborot va ta'lim markazi sifatida belgilandi, bu esa OAV bilan hamkorlikni kuchaytiradi.

Axborot savodxonligi: IFLA axborot savodxonligini oshirish bo'yicha global dasturlarni amalga oshiradi, masalan, fuqarolarni media kontentini tahlil qilish va tanqidiy baholashga o'rgatadi. O'zbekistonda IFLA tamoyillari asosida kutubxonalar tarmog'ini rivojlantirish va raqamli axborot resurslarini kengaytirish bo'yicha loyihalar qo'llab-quvvatlanmoqda.

OAV bilan hamkorlik: IFLA kutubxonalar orqali OAVga axborot resurslarini taqdim etadi, bu esa jurnalistlarning sifatli va ishonchli ma'lumotlardan foydalanishini ta'minlaydi. O'zbekiston kutubxonalarida IFLA dasturlari doirasida jurnalistlar uchun axborot resurslariga kirish imkoniyatlari kengaytirilmoqda.

Raqamli axborot tashabbuslari: IFLA raqamli kutubxonalar va ochiq axborot resurslarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa OAVning raqamli platformalarda faoliyatini osonlashtiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining OAV sohasiga oid farmon va qarorlari milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga yaqinlashtirish, so'z erkinligini mustahkamlash va axborotga kirishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. BMT, YUNESKO va IFLAning ushbu sohadagi hujjatlari va tashabbuslari global miqyosda yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi, O'zbekiston esa ushbu tamoyillarni milliy islohotlariga integratsiyalashmoqda. Ushbu hujjatlar va faoliyat OAV erkinligini rivojlantirish, jurnalistlar huquqlarini himoya qilish, axborot savodxonligini oshirish va jamiyatning demokratik rivojlanishiga hissa qo'shadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining OAV sohasiga oid farmon va qarorlari, shuningdek, BMT, YUNESKO va IFLA hujjatlari asosida qonunlar qabul qilinganda quyidagi foyda va afzalliklar kuzatilishi mumkin: Qonunlar OAVning mustaqilligini ta'minlash orqali jurnalistlar va ommaviy axborot vositalariga erkin fikr bildirish imkonini beradi. Bu esa jamiyatda ochiqlik va shaffoflikni oshiradi. YUNESKO va IFLA tamoyillari asosida axborotga universal kirishni ta'minlash fuqarolarning bilim va ma'lumot olish huquqlarini kengaytiradi, bu esa ta'lim va ijtimoiy rivojlanishga yordam beradi. OAV erkinligi va axborot almashinuvining ta'minlanishi fuqarolarning siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etishini rag'batlantiradi, bu esa demokratik institutlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Axborotning erkin oqimi va OAVning rivojlanishi innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi, tadbirkorlik faoliyatini oshiradi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun ishonchli muhit yaratadi. OAV orqali xolis va sifatli axborot tarqalishi jamiyatning ijtimoiy-siyosiy masalalar bo'yicha xabardorligini oshiradi, bu esa fuqarolik faolligini kuchaytiradi. Ushbu qonunlarning qabul qilinishi O'zbekiston OAV sohasini xalqaro standartlarga yaqinlashtirib, so'z erkinligini mustahkamlash, fuqarolar huquqlarini kengaytirish va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga

hissa qo'shadi. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik mamlakatning global axborot makonidagi faol ishtirokini ta'minlaydi.

XULOSA. Ommaviy axborot vositalari (OAV) jamiyatda axborot tarqatish, fikr erkinligini ta'minlash va jamoatchilikni xabardor qilishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan farmon va qarorlar sohada ochiqlik, jurnalistlar huquqlarini himoya qilish va zamonaviy axborot texnologiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Xalqaro miqyosda esa BMT, YUNESKO va IFLA kabi tashkilotlar axborot erkinligi, jurnalistlar xavfsizligi hamda fuqarolarning axborotga bo'lgan huquqini ta'minlash borasida muhim hujjatlar va tashabbuslarni ilgari surmoqda. Ayniqsa, raqamli davrda axborot savodxonligini oshirish va so'z erkinligini ta'minlash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, OAV faoliyatini huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, jurnalistlar xavfsizligini ta'minlash va axborotga erkin kirish kafolatlarini mustahkamlash bugungi kunda global va milliy miqyosdagi ustuvor vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). Axborot sohasini yanada rivojlantirish va ochiqligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida PF-5742-son Farmon. www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2021). Axborot siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida Qaror. www.lex.uz
3. United Nations (BMT). (1948). Universal Declaration of Human Rights (UDHR). New York: United Nations.
4. YUNESKO. (2022). Guidelines for the Governance of Digital Platforms. Paris: UNESCO Publishing. www.unesco.org
5. IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). (1999). IFLA Statement on Libraries and Intellectual Freedom. The Hague: IFLA Headquarters. www.ifla.org
6. YUNESKO. (2021). World Trends in Freedom of Expression and Media Development: Global Report 2021/2022. Paris: UNESCO
7. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.
8. O'zbekiston Respublikasining "Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida"gi Qonuni.
9. Konstitutsiyaviy huquq: darslik. To'ldirilgan va qayta nashr qilingan ikkinchi nashr. – Toshkent.: Yuridik adabiyotlar publish, 2020. - 400 bet.
10. www.president.uz